

179

VEDEŽ
CASOPIS
za šolsko mladost.

Tečaj III. V četrtek 29. velk. serpana (avgusta) 1850. **List 35.**

Bela kača.

(Koroška narodna pripovedka.)

Mekdaj so se bile kače okoli Osojan (Ossiach) tako silno pomnožile, da je jih vse gomezlalo. Hudo so kmete v tistej okolici nadlegovale. V jizbe, hrambe, mlečne shrambe in postelje so jim lezle. Še pri mizi niso pokoja imeli, ker so jim gladne kače v skledo silile. Naj večji strah je jim pa grozno velika bela kača narejala, ki so jo večpart na Osoščici (Görlitz-Alpe) črede napadati vidili. Kmeti niso si vedli pomagati; procesije so napravili, in na božje pote hodili, da bi Bog to hudo kazen od njih odvernuti blagovolil. Pa tudi to ni hotlo pomagati.

Ko so ubogi ljudi v taki veliki stiski bili, in niso vedli, kaj bi počeli, da bi se te nadloge znebili, pride neki dan v tisti kraj neznan mož, ki jim vse kače do ene pokončati oblubi, če mu le za gotovo povedati morejo, da velike bele kače vidili niso. — „Nismo je vidili nikolj“, mu odgovorijo nekteri iz množice, ki se je krog tega čudnega moža zbrala.

Zdaj je dal okrog visoke smreke veliko germado napraviti, in ko je bil že na verh smreke zlezal, vkaže celo germado od vsih krajev zasmoditi, in potem hitro v strano bežati.

Že je od vsih krajev plamen proti visoki smreki švigal, kar vzame tisti neznan mož kosteno piščalko iz svojega aržeta, in začne tako močno piskati, da je vsim po ušesih cinglalo. Hitro primatlja in pridere od vsih strani strašna sila kač, gadov in modrasov k germadi, in od neke čudne moči gnani vsi v ogenj poskačejo in tam poginejo. Na enkrat se pa zasliši še močnejši pisk z Osoščice, da je vse pričijoče strah in groza spreletela. Mož na smreki to slišati, groze obledí: „Joj meni, ni mi več pomagila“, tako on zavpije: „Belo kačo sem slišal zažvižgati, zakaj ste me tako zvodili? — Bodite pa saj tako vsmiljeni, in ne pozabite vsakega leta na ti dan za me siromak vbogajme dajati.“ —

Komaj je vbožček te besede zrekel, se strašna kača z velikim hruščem kakor dereč potok čez ster-mo pečovje privali, in se v jezero prekucne, da pena kviško leti. Kmalo na uno stran jezera priplava, in vsa razljutena *) k goreči gromadi prilomasti, se kviško na smreko spne in revčeka v ogenj potisne. Strašno se kača v ognju premečuje in žvižga, pa silni ogenj jo kmalo premaga. Tako je srepa kača, ki je čredam toliko škode delala, s celim gadjim zaro-dom poginula. Spet so mogli kmeti brez straha svoje posle opravljati, in pastirji na Osoščici brez sker-bi svoje črede pasti. Hvaležni svojemu dobrotniku še dan danesnji ne pozabijo obljube svojih prededov, in vsako leto na tisti dan ubogim obilne darove delijo.

S***. (Iz Bčele.)

Čolni Indijanov polnočne Amerike.

Zdajni Indijani, posebno tisti, ki pri velikih jezerih prebivajo, in vse potrebno železno orodje imajo, delajo take čolne, da se jim mora vsak ptujec začuditi, kedar jih pervikrat zagleda. Ti čolni so iz velikih in terdnih brezovih skorij ali kôž, ktere Indijani s prav terdnimi ko-

*) Razlutena ali raztogotena, razježena, razjadena, razkačena.
Vrdn.

reninami nekakega germa sošijejo, in šive s smolo prevlečejo, da voda skozi ne more. Zgornji kraj ali rob čolna je iz dveh močnih jelovih drogov ali kolov, h katerim so brezove skorje terdno prišite. Znotraj je čola s tankimi desčicami ali obódi pokrit, verh katerih je voliko širokih locanjev ali obročev našitih in privezanih, da se brezove skorje ne prederejo, kedar človek vanj stopi. (Majhen tak čolniček, ki ga je neki Indijan naredil, je zdaj v Ljubljanskem muzeumu v tretji stanici spodnega razdelka, kjer so tudi enesmuči, to je dva snežna čevlja in nekatere druge Indijanske reči shranjene.)

Taki čolni so za Indijane prav dobri. Ko se namreč Indijani v sredi polnočne Amerike po potokih vozijo, jim je večkrat treba čolne prenesti. Kedarkoli v take kraje potoka pridejo, da se zavolj skalovja ali drugih zadržkov ne morejo več v čolnih peljati, morajo vselej čolne in vse svoje reči ali pri ravno tistem potoku v boljši kraj, ali pa še celo v kak drugi potok po suhim prenesti, da se zamorejo dalje peljati. Če to delajo, se v nekterih krajih lahko več ko 1000 milj deleč v čolnih peljajo, samo demorajo včasipopol ure deleč peš iti, in vse svoje reči saboj nesti. Toraj so njih čolni za take voznje prav dobri, ker so tako lahki, da dva človeka velih čoln, ki je 30 čevljev dolg in 5 čevljev širok, lahko neseta. Majhin Indijanski čolniček pa lahko en sam človek nese.

Velik čoln iz brezovih skorij zamore 40 ali 50 centov (z ljudmi vred) nesti. Kedar hočejo Indijani čoln močno nadeti, denejo 15 ali 20 dolgih drogov na dno čolna, de teža ne tiši samo na enim kraji.

Zadnjič zamorejo tudi Indijani take lahke čolne veliko lažje voziti, kakor težke lesene čolne. V večih čolnih imajo Indijani majhino jadrilo ali jambor *) in jadro, ki je 15 čevljev dolgo in 12 čevljev široko, s kterga pomočjo o dobrem vetru lahko vsak dan po 50 ali 60 milj deleč pridejo. Tudi so ti čolni bolj varni o viharju, kakor

*) Jadrilo je v čolnu ali ladii po koncu stoječe drevo, jadro pa razpeto platno, v katero se vpiraje sapa čoln goni.

Ieseni. Dasiravno so viharji na velikem Mihiganskem, in na še večjem Gorenjem jezeru kaj zlo navadnega, se vendar v čolnu iz brezovih skorij ni treba nobene nevarnosti bati, če le brodarji dobro voziti in čoln prav obračati znajo, v čemur so Indijani grozno prebrisani.

Kedar Indijani s svojimi čolni blizo kraja pridejo, se močno varujejo, da s čolni v kateri kamen ne zadenejo. Če je breg skalovnat, se nekoliko od brega vstavijo, skočijo v vodo, in reči iz čolna na suho uosijo. Če so Evropejci v njih čolnih, kateri se nočejo radi zmočiti, jih tudi na ramah na suho prenesejo. Kedar je čoln izpraznjen, ga primejo in iz vode vzdignejo, ter ga prav počasi in na láhko na suho postavijo.

Če s takim čolnom neprevidoma v kako skalo zadenejo, se brezova skorja predere, in voda začne v čoln teči. Takrat se morajo naglo h kraju peljati in čoln izprazniti. Potem ogenj zakurijo, poškodovani kraj čolna posušé, našijejo kos brezove skorje nanj (kakor se na raztergano oblačilo kerpa ali zaplata našije), zasmolé šiv, in se dalje peljejo. Indijani imajo zato zmiraj nekoliko brezovih skorij ali kóz in nekoliko smole v svojih čolnih. Ziu-Indijani, in sploh Indijani tistih krajev, kjer je veliko bivolov (to je divjih kodrastih volov), delajo svoje čolne iz bivolskih koz. Ti čolni se ravno tako delajo, kakor čolni iz brezovih skorij, pa so boljši in terdnejši, ker se tako radi ne prederejo. (Po Baragatovem popisu.)

Blago delo nekega dekleta.

V domačiji gospoda Handekova na Rusovskem začne ponoči goreti, in ogenj se tako naglo razširi, da morajo revni prebivavci vasi vse popustiti in iz hiš bežati, da so si samo življenje rešili. Tako je bila tudi pobegnila bolehuva mati s troje otročeti, ali četerto ji ostane v goreči hiši, ker ni mogla vsih čtetvero na enkrat iznesti. Dva-, trikrat se je hotela v plamen po otroka verniti, ali vsaki pot ji ljudi zabranijo, ki so vidili, da ji ni mogoče

otroka rešiti brez svoje smerti. Njen jok, njeno žalovanje bi bilo kamnato serce omečil; vendar ni bilo žive duše, ki bi se bila prederznila, dete rešiti. Kar prisopeha izmed množice kmetiško dekle. Zderči proti goreči hiši, se prekriža, zakriči na ves glas: Pomagaj mi Bog! — in plagne skozi vrata v hišo.

Vsi so mislili, da je po nji; ali čez malo trenutkov potem priteče z detetom na rokah in ga izroči veseli materi. Ko je zaslišal od tega blagega dela serčnega dekleta car (cesar), ji pošlje kolajno, to je svetinjo z napisom: „Za spasenie pogibavših“ po naše: za rešenje pogubljenih, to je takih, ki so v nevarnost padli. S to svetinjo je bila slavno in očitno osvetinjena, in jo je morala na persih nositi. Razun svetinje pa ji je poslal car tudi toliko denarjev, da je lahko pošteno živela. Pisala se je Agata Skororodnikova. — a —

Opica in kuhar.

Imeniten Španjol ali Španec je imel opico, ktera je na koščatem drevesu na vertu živela. Kuhar ji je nosil jest. Nekega dne se mu jed pri ognju prismodi; on pa si misli, za opico je že dobra, in ji jo postavi pod drevo. Ali opici vendar le ni dišala. Komaj jo pokusi, jo tudi že ipljuje, ter zaferfeli leseno skledo z drevesa na tla. Nato se skrrije togotna med veršne veje.

Kuhar pride o navadnem času po skledo; ko pa to na tleh in jed razlito po tleh, opico pa visoko na drevesu vidi, si misli, da je skleda opici po nesreči na tla padla, in da se opica kazni boji. Hoče skledo pobrati. Ali komaj se skloni, švigne jadona (jezna) opica po bliskovo na njegov herbet, in ga po desnem in levem licu tako naglo klofuta, da ni revni kuhar nič slišal in vidil. Četudi se je na vso moč branil, se ni mogel razkačenke vendar tako dolgo znebiti, dokler ji ni gospodar skozi okno z bičem požugal. Na drevo je skočila, od kodar je splečanega kuharja še oponašala.

Kratka slovnica slovenskega jezika.**§. 27. Številno ime.**

Številna imena imenujemo, ktera so iz številnic izpeljana. Taka so:

1) Imena števil (ali cifer); n. p. 1 enkla, edinka ali samica, 2 dvojka, 3 trojka, 4 čveterka, 5 peterka, 6 šesterka, 7 sedmërka, 8 osmërka, 9 deveterka, 10 desetërka i. t. d.

2) Imena denarjev, in sicer a) kovanih: dvojáca, petica, *) šestica, sedmica, desetica, dvajsetica i. t. d. b) papirnatih: dvojak, peták, deseták, dvajšák, petdesetak, stotak i. t. d.; pomenijo tudi lahko ljudi toliko let starih.

3) Imena predstojnikov; n. p. desétnik (namesto koprol, ker ima 10 mož pod seboj), stotnik, tisučnik (ali majór).

4) Imena vpreg po številu vpreženih glav; n. p. čveter, petér, šestér, sedmër, osmër i. t. d.

5) Imena papirjeve velikosti samega na sebi ali v bukvah; n. p. četertinka, osminka, dvanajstinka, šestnajstinka, če je pola ali v štiri, ali osem, ali dvanajst, ali v šestnajst pôl ali listanov (to je pognov) razdeljena. Tudi: četverek, osmerek i. t. d. **)

6) Še več drugih imen je iz številnic izpeljanih; n. p. dvojček, trojček, četvërček (dvojčki, trojčki, četverčki), četert, četertinka ali četertlej (namesto firtelje) i. t. d.

§. 28. Zaima.

Zaima je beseda, ki se namesto imena stavi, da ga ni treba tolikrat ponavljati; n. p. kača je strupéna, kača te s kačinim strupom lahko vmori; — lepše rečemo: Kača je strupéna, ona te s svojim strupom lahko vmori.

*) Beseda „petica“ (5) se sliši pogostoma tudi namesto petnajstice (15), nemara zato, ker ta pet grošev velja.

**) Zaznamovati bi se znalo to po slovenski takole: 4ka, 8ka, 16ka i. t. d. ali: v 4ki, v 8ki, v 16ki i. t. d. Velikost cele pôle naj bi se imenovala celopolka ali listanka (Folio).

Zaimena so petera: 1. osebna, 2. prisvojitvena, 3. kazavna, 4. nanašavna ali oziravna, 5. prašavna.

(Dalje sledi.)

Vuk *) i kmetica.

(Basna.)

Po ilirski.

Gladan vuk tražio je hranu, i dojde k kući, gdje čuje, kako majka svomemu djetetu, koje u velikom plaču bilo je, reče: „Muči, jerbo drugačije dati ću te vuku, da te pojede.“

Kurjak to groženje za istinu imao i čekao je, da će mu žena vrata otvoriti; kad je pak vidio, da bez koristi čeka — otišao je. Na večer vrati se k istoj kući, ali kako se je presenetio, kad je čuo, da mati dēte svoje miluje, i da mu kaže: „Dete moje, ako kurjak dojde, hoćemo ga ubiti. „Oho!“ reče kurjak — „bježmo, ovdē ljudi drugačije govore, a drugačije misle.“

Negledajmo na besēde, veće na čine onih, koji nam što obećavaju.

Volk in kmetica.

(Basen.)

Po slovenski.

Gladen **) volk je iskal hrane, in pride k hiši, kjer čuje, kako mati svomemu djetetu, ki je bilo v velikem jokku, reče: „Molči, zakaj drugače te bodem dala volku, da te pojē.“

Volk je to groženje za resnico imel in čakal, da mu bode žena vrata odperla; ko je pa vidil, da brez koristi čakka, je odšel. Na večer se poverne k tistej hiši, ali kako se je presenetil, ko je čul, ***) da mati dēte svoje miluje, in da mu pravi: „Dete moje, ako volk pride, ga bodemo vbili.“ — „Oho!“ — reče volk — „bežimo, tukaj ljudi drugače govorē, drugače mislijo.“

Ne glejmo na besede, ampak na dela unih, kateri nam kaj obetajo.

Novice za mlade ljudi.

(**Afrikanski verooznanovavec Knoblocher v Ljubljani.**) Naš sloveči rojak, gospod Ignaci Knoblocher, iz Škocjana blizo Mokronoga na Krajskem domā, je bil prišel po skoraj štirimesečnim potu iz Afrike in sicer od Egiptovskega, kjer je divjim že nekoliko let katolško vero oznanoval, v saboto 24. t. m. potovaje na Dunaj v Lju-

*) Vuk ali kurjak — volk (vovk).

**) Gladen ali lačen, oboje slovensko.

***) Čuti namesto slišati se tudi po slovensko močno rabi.

bljano. Vse ga je hotelo viditi, sosebno, ker je bil po turško opravljen. Včeraj je šel svoje starše obiskat. V drugem listu kaj več.

(**Mertvec najden.**) Pretekli teden so najdli blizo Ljubljane vbitega človeka, ki se ne ve, kdo ga je vbil.

(**Konj pade z jahačem.**) Že undan je bil v Ljubljani zavoljo prenaglega jahanja (ali jezdarjenja) po gladkem tlaku konj z jahačem vred tako padel, da so ga na pol mertvega iz mesta nesli; pa spet včeraj se je z nekim drugim skoraj ravno taka pripetila. Če je tlak polzek, ne koristi dobro jezdariti znati.

Zlate resnice.

Naglo teče zlati čas prijetnih mladih dni. Hitro mine dan, mesec in tako leto za letom. Kmalo boš star, in od tvojih mladih let ti ne bo družega ostalo, kot kar se do brega in lepega naučil. —

Obračaj vse modro in pravično; ne daj nikoli strasti čez-se gospodariti, sramuj se slabih del, pravico ljubi kot beli dan; ne boš se kesal.

Ne čast in denar, pa tudi učenost ne stori človeka vselej srečnega; le čednost dá pravo srečo. To nam je Bog zasadi, živi pri nas, in gre z nami tudi unkraj našega groba. * *kačar je človek nadej* A. P.

Smešnica.

Kmet pride gospodu duhovniku povedat, da so njegovega otroka h kerstu prinesli. „Kako mu bode pa ime,“ vprašajo gospod. — „„Ne vem““, odgovori kmet. — „Ali ne veste kar nobenega imena?“ — „„Nobenega.““ — „Vam je ime Juri; Vaše ime mu naj tedaj dam.“ — „„Naj pa bo; jaz se bodem tičas že kakor si bodi brez imena pomagal.““

Založnica **Rozalija Eger.** — Odgovorni vrednik **J. Navratil.**

V Ljubljani.